
Indledning

AF JAN TOFTEGAARD NIELSEN,
ANNE LYKKE POULSEN
OG HELLE POULSEN

Ved de olympiske lege i Amsterdam i 1928 var det for første gang muligt for kvinder at deltage i atletik. Flere af de kvindelige deltagere i 800-meter løbet faldt forpustede sammen efter at have passeret målstregen, hvilket medførte en ophedet debat i både medier og den olympiske komité. Synet af de udmattede kvinder var uforeneligt med samtidens normer om passende kvindelig fremtræden. Som konsekvens blev disciplinen fjernet fra det olympiske program for kvinder for først at blive genoptaget i 1960. Også i Danmark mødte de første atletikkvinder modstand, da de et par år senere begyndte at konkurrere og deltage i stævner. Det kom så vidt, at Danmarks Idræts-Forbund nedsatte et udvalg bestående af læger og gymnastiklærerinder, som skulle undersøge, hvorvidt der var videnskabeligt grundlag for forbyde kvinders deltagelse i atletikkonkurrencer. På trods af diskussioner og kritik deltog stadig flere kvinder i atletik og i idræt i det hele taget. Over årene forsvandt bekymringen for de

kvindelige atletikudøvere, dog kun for siden at blive rettet imod kvinders deltagelse i styrke- og kampbetonede idrætter som eksempelvis vægtløftning og boksning.

Kvinder, Køn og Forskning handler i dette nummer om idræt. I seks artikler, et debatindlæg, et interview og to boganmeldelser præsenterer vi læseren for nogle af de måder, hvorpå køn kommer til udtryk i idrætten.

Selvom de fleste mennesker sandsynligvis oplever idræt som en sjov og uskyldig adspredelse, så har idrætten fra dens tidlige etableringsfase i sidste halvdel af 1800-tallet spillet en væsentlig rolle i mange menneskers liv. Den indledende fortælling er et eksempel på, hvordan idræt har været en kamp om symbolske værdier. Idrætsdeltagelsen har udfordret og styrket mange kvinders identitet, samtidig med at den har været med til at transformere skiftende tiders forestillinger om køn. Ved at deltage i idræt har kvinder kunnet forhandle, flytte og overskride kulturelle grænser for det sociale køn.

Selvom idræt i sin essens handler om aktiviteter for deres egen skyld, hvor koderne for adfærd ofte er fastlagt ud fra æstetiske eller præstationsmæssige krav, så er der ofte meget mere på spil. For eliteidrætsudøveren er kropskontrol og overvindelse af egne fysiske og psykiske grænser helt centrale elementer for at opnå succes. Forholdet mellem 'kropskontrol' og 'kontrol over kroppen' udgør et særligt spændingsfelt, der i sine betydninger rækker langt ud over idrætten. Det eskalerende fedmeproblem blandt børn og unge og den parallelle stigning i antallet af børn og unge som lider af anoreksi og bulimi problematiserer således, hvordan ubalance i forholdet mellem fødeindtagelse og bevægelse kan føre til ekstreme kroppe. Det er ikke nyt, at kroppen fungerer som en vigtig signalgiver i forhold til vores omgivelser, men der er sket en intensivisering. Spiseforstyrrelser, doping, piercing, tatoveringer og silikoneimplantater er blot nogle af de mere eller mindre selv-

valgte kropsmodifikationer, hvormed individet signalerer til omgivelserne.

Selvom dansk og international idrætsforskning anno 2004 naturligt nok rummer såvel humanfysiologiske og humanistisk/samfundsvidenskabelige perspektiver, så har den humanistisk-samfundsvidenskabelige idrætsforskning gradvist udviklet sig fra at være nicheområder under moderdiscipliner som historie og sociologi til i dag at være selvstændige forskningsfelter. I Danmark varetages den humanistiske og samfundsvidenskabelige idrætsforskning på tre idrætsinstitutter på universiteterne i København, Odense og Aarhus samt på Institut for Forskning i Idræt og Folkelig Oplysning (tidligere Idrætsforsk). Desuden foregår der idrætsrelateret forskning i andre forskningsmiljøer, hvilket kan ses som en indikation af, at idrætten dels er et spejl af samfundet og dels, at idrætten rummer unikke muligheder for at studere betydningsfulde menneskelige interaktioner.

Også idrætsforskning med et kønsperspektiv er i vækst. Det kan nærværende publikation tages som udtryk for. Dertil kommer, at *Dansk Sociologi* tidligere i år også udgav et temanummer om idræt og køn.¹

Artiklerne i dette temanummer spænder vidt, men alligevel befinder de sig inden for det samme spændingsfelt, hvor faktorer som køn, krop og idræt i særlig grad er 'på spil'. Det overordnede spørgsmål kan sammenfattes således: Hvordan kan idrætten – når man tager 'kønsbrillerne' på – ses som en arena for forhandling og for overskridelse af forskellige former for grænser? Mens den tidlige kvindeidræts historie langt hen kan fortælles som en stolt historie om frigørelse og øgede muligheder, så vidner artiklerne om, at der i nutidens idræt også sker problematiske og kønnede overskridelser af juridiske, etiske, moralske og biologiske grænser.

Gertrud Pfister lægger ud med artiklen

“Salg af kroppen – sportskvinder, massemedier og sportens kommodificering”. Med tennisspilleren Anna Kournikova som gennemgående eksempel analyserer Pfister den seksualisering og – med et dansk udtryk – ‘vareliggørelse’, som i de senere år er sket især i forhold til kvindelige idrætsudøvere. Centralt i denne og i de to efterfølgende artikler er, at køn (gender) er noget den enkelte kvinde eller mand aktivt gør, og at idrætten netop er et sted, hvor køn gøres.

Som man har kunnet se i mediernes dækning af Paralympics denne sensommer, optræder der i idrætten også – med et udtryk lånt af kultursociologen Søren Damkjær – ‘brudte kroppe’. *Kim Wickman* har interviewet kvindelige kørestolsracere, som tidligere har deltaget ved Paralympics om deres tanker om sig selv og deres sport. I artiklen “I try and be as athletic like, forget the other side of me” – Constructions of Elite Female Wheelchair Athletes’ Identities” gennemfører Wickman en diskursanalyse af idrætsgrenen kørestolsrace med afsæt i følgende spørgsmål: “Hvordan interagerer handicap-, konkurrencesports- og kønsdiskurserne med diskursen om kørestolsrace, når kvindelige kørestolsracere taler om sig selv og deres sport?”

I sagens natur er det ikke kun kvinder, som aktivt gør køn. Også ved at studere mænds kropsvaner og udsagn om krop, træning og hverdagsliv er det muligt at få viden om, hvordan mænd gør køn. Det er emnet for *Ulla Britt Lilleaas’* artikel “Maskulinitet, sport og forbudte følelser”, som er skrevet på grundlag af interviewudsagn fra 15 mandlige norske håndboldspillere fra samme idrætsklub. Som titlen antyder, er mændenes fortællinger præget af, at der mændene imellem eksisterer en kultur, hvor man ikke taler om problemer og følelser. Til en vis grænse kan mændene både give udtryk for glæde og aggression i og på sportsarenaen og bruge træningen til at få følelser af irritation og stress ud af kroppen.

Mænd som overtræder denne grænse bliver ofte betragtet som homoseksuelle og feminine.

Overskridelse af grænser – juridiske, moralske, etiske og biologiske grænser – kan siges at være fællesmængden for de sidste tre artikler, som omhandler mere problematiske forhold i den aktuelle idrætsverden. *Jan Toftegaard Nielsen* redegør i artiklen “Idrættens forbudte Forhold” for omfang og karakteristisk af seksuelle krænkelser inden for idrætten. Afsættet er en kriminalistisk undersøgelse af 160 domsafgjorte sager, som vedrører idrætsrelaterede seksuelle krænkelser. Helt overvejende er det mandlige trænere og ledere, som krænker børn og unge. Dette kønsperspektiv og problemets mulige etiske og moralske konsekvenser for fremtidig idrætsledelse diskuterer Nielsen sidst i artiklen.

Når mænd og kvinder i danske motions- og fitnesscentre ‘løfter jern’ forsøger de også med eller uden indtagelse af farmakologiske midler at flytte grænser for egen præstationssevne. Med et kropssociologisk og samtidig fænomenologisk afsæt undersøger *Inge Kryger Pedersen*, hvordan kroppe gennem fysisk træning og farmakologiske midler bliver formet inden for fitnessinstitutionen. Artiklen “Kropslige perfektioneringsekspertter – om doping og andre præstationsfremmende midler i motions –og fitnessmiljøer” er baseret på såvel en kvantitativ som en kvalitativ undersøgelse af motions- og fitnesscentre og andre træningsmiljøer i Danmark og USA. Doping og brug af præstationsfremmende midler er i tidligere undersøgelser især blevet knyttet til eliteidrætsudøveres sportslige præstationer, men Pedersen påpeger i sin artikel, at der også er en udbredt brug af præstationsfremmende midler i motions- og fitnessmiljøet.

I de tidligere artikler har fokus primært været på køn som en social kategori. Men at det biologiske køn også må medtænkes,

er den sidste artikel et eksempel på. I artiklen "Spiseforstyrrelser blandt kvindelige eliteidrætsudøvere" redegør *Eva Wulff Helge* for den såkaldt kvindelige idrætstriade, som er defineret af en samtidig forekomst af spiseforstyrrelse, menstruationsforstyrrelse og knogleskørhed hos kvindelig idrætsudøvere. Wulff Helge påpeger, at der i visse (elite)idrætsmiljøer, hvor kropsvægt er af stor betydning for præstationsevnen, er en overdreven fokusering på lav kropsvægt som middel til at øge præstationsevnen. Denne fokusering kan imidlertid få alvorlige sundhedsmæssige konsekvenser, og forfatteren slutter med en række anbefalinger til såvel trænere af kvindelige eliteidrætsudøvere og idrættens specialforbund.

Adskillige af de problemstillinger der bliver rejst i dette temanummer om idrættens og kønnets grænser går igen i interviewet med

historiker og tidligere OL-deltager Else Trangbæk. På baggrund af både et stort inderkendskab til idrættens praksis og ledelse og en mangeårig erfaring som idrætsforsker giver Else Trangbæk nogle personlige bud på nuværende og fremtidige problemstillinger inden for såvel kvindeidræt som kønsforskning. Tilbage er der kun at ønske rigtig god fornøjelse med læsningen.

NOTE

1. *Dansk Sociologis* "Idræt og Køn" indeholder seks artikler om blandt andet danske, kvindelige idrætsledere før og nu, en international komparativ analyse kvindelige fodbolddspilleres kønskonstruktioner samt en diskursanalyse af hvordan medierne bidrager til at (re)producere et nationalt fællesskab omkring forskellige repræsentationer af køn. Desuden skal fremhæves et review-essay om den angelsaksiske idræts- og kønslitteratur fra sidst i 1960'erne og frem til i dag.